

Акуратерс Янис

А 44 Літо юного наймита / Янис Акуратерс ; пер. з латиської Віктор Мельник. – Львів : Видавництво «Апріорі», 2023. – 80 с. : іл.

ISBN 978-617-629-522-8

Класик латиської літератури Янис Акуратерс (1876 – 1937) належить до тих письменників, яких у Радянському Союзі замовчували. Його твори майже не перекладали на мови народів СРСР, не включали до антологій латиської літератури. Повість «Літо юного наймита», яку відносять до найвищих здобутків автора, сьогодні вивчають у школах Латвії.

Юний герой твору Янис після закінчення школи прагне заробити грошей для подальшого навчання і весь польовий сезон, з ранньої весни до пізньої осені, працює наймитом у власника хутора. Таке сюжетне тло дозволяє автору любовно описати природу Латвії та важку селянську працю, змалювати образи селян, їхні звичаї та вірування, закорінені в національній міфології.

Проза Акуратерса може задовольнити найвибагливіших цінителів літератури: вона надзвичайно лірична, а на деяких сторінках переходить у справжню поезію.

УДК 821.174-31

Ілюстраторка Марина Штурма

Перекладач сердечно дякує Марісу Салейсу та Інзі Соколовій за надані консультації.

Переклад здійснено за виданням:

*Jānis Akuraters «Kalpa zēna vasara» / Argāds «Jumava»,
Dzīrnavu ielā, 73, Rīgā, 2019*

© Віктор Мельник, переклад, 2023

© Марина Штурма, ілюстрації,
обкладинка, 2023

© Видавництво «Апріорі», 2023

ISBN 978-617-629-522-8

У моєму вікні виріс великий камінний будинок, і щоранку, коли прокидаюся, я бачу ребристий гребінь його покрівлі й закурені очі вікон. Сонце хтозна-як високо понад дахами, і до мене просочується тільки запах диму й долітають схожі на гавкання звуки, коли хлопають ворота чи двері.

Кидаю погляд на стіни: вони також камінні, і від них віє холодом навіть у літні дні.

І питаю себе: де я? І здається мені, що я споконвік на чужині; колись я покинув свою батьківщину і не маю вже змоги вернутись до неї.

Свою батьківщину? Але тоді що таке – моя батьківщина? Мрії мене обіймають руками, і бачу тоді я мою батьківщину. Зринає запах черемухи, і я знов їду зеленою долиною і слухаю, як на краєчку пшеничної ниви дерчить деркач. І відкривається простір великий і безмежний, і я там, де колишуться вітри, і білі хмари сплять пополудні, і дерева гудуть повні бджіл, і липи цвітуть по зарослих берегах рік.

І хлопець-наймит у сірому одязі йде краєм поля, і я вітаю його... це я.

Так, хто міг би закувати в залізо та камінь квіти, які тисячами цвітуть серед мітлици й зеленого листя? І кожного ранку чудесні. Квіти! Вони солодко чадять докруг

мене, і я згадую, як разом були ми колись – я і вони. Де я йшов, вони стелились під ноги, і коли я засинав по обіді, вони вклонялись, і пахли, і нахилялись до мене, вітаючись...

Тепер мені варто було б запитати в цих каменів: де мої квіти? І камені мовили б: повідцвітали. І знову я був би нещасним, як тривало довгі роки, і я ступав би по каменях, і вони згинали б свої спини кістляві, суворо передражнявали б мої кроки, немов насміхаючись наді мною.

Ні, камені хай залишаються. Тепла кров, пробудившись, знов струменить в моїх жилах, бо я людина, не камінь. І квіти червоні вирости наді мною.

Вдивляюсь у них і згадую, як було тоді, коли я ще хлопцем наймитував і не знав, що камінь – володар людини. Просинається давнє літо, мов коричнева від засмаги сільська дівчина, і торкає рукою мене, й усміхається.

І стає мені так, як у ті часи, коли влітку я спав у коморі і, пробуджуючись із глибокого солодкого сну, чув: «Янісе, вставай, пора! Янісе, вставай!»

Я розплющую очі. Повіки важкі й повні солодкої втоми, і так мені, наче маю вивільнитися з рук милої. Я відхиляю двері, і прохолода туману та світло вранішньої зорі течуть на мене, і я встаю...

Мое літо хлопця-наймита, коли був я щасливий, – то моя наречена хлопця-наймита!

Спогади носяться, мов ластівки довкруг мене і в вишині, займається біле сонце. І долини заповнені квітами, і вони мені кланяються, і знову я йду і ступаю по них, світлий, спокійний, красивий, і вони кланяються, і пахнуть, і почуваються щасливими, якщо я розтопчу якусь, і кажуть: вітаємо тебе, вітаємо тебе!

І тоді я згадую, що моя кімната у великому холодному камінному будинку гола, і думаю: я сплету вінок і повішаю на стіну, вас, улюблені квіти.

І вони кланяються, і роса осипається на мої ноги – прохолодна і чиста, як давні мої дороги, коли ще був я щасливий.

Так, один-єдиний вінок для моєї голої кімнати.

Я сиджу на порозі комори й дивлюсь собі на ноги – личаки взуті з новими мотузками, онучі ще білі й чисті.

Двері комори відчинені, всередині тихо. Там мое ліжко, мій одяг, пляшечка чорнила й трошки паперу: не знаю, для чого все це вожу з собою ще зі шкільної пори. І більш там немає нічого.

Поріг поцюканий ударами сокири, на ньому щось рубали, позалишались тільки заглибини. Він рухається й стукає, коли відхиляюся назад, і я навмисне постукую ним. Погойдуюсь і відчуваю, що наче сп'янів од нових вражень.

Я тільки сьогодні приїхав, а завтра – до роботи.

Сонце сідає жовто-яскраве і вже тоне за вільхами біля ріки. За двором бачу яблуневий сад, де на всіх гілках повно набубнявілих бруньок. А на самісінькому краю саду, де прогін і проїжджа дорога, стоять дві великі черемухи, білі й важкі. Пам'ятаю, що в'їзна дорога проходила якраз посередині між ними, і так мені дивно було, що проїзд ішов крізь них, і на дорогу вже насипалось багато білого цвіту, а на гілках і верхівках ще розпускались нові бруньки.

Вечір був прохолодний, і я думав, що черемухи цвістимуть ще довго. І мені весь час хотілось нарвати багато білого кипучого цвіту, повні руки, і вдихати

його аромат, повністю втопити обличчя в цвіту і нічого не бачити, тільки відчувати гіркий запаморочливий запах і м'який цвіт.

Я дивився тоді на білі дерева, ні про що не думаючи і не журячись, і очам приємно було затримуватись на червонястому відсвіті сонця.

За господарською коморою, на лузі, протяжним тремтливим криком співав вовчок, і справді здавалось, що земля тремтить разом з ним.

На ставках та на березі ріки кумкали жаби, і в лісі за рікою, далеко-далеко, здіймалися ще якісь звуки – але чії? Хто його знає!

Через двір ідуть робітниці, несуть на коромислах воду і розмовляють голосно й сердито. З корівника долинає шум: хтось кричить і щось розказує; безперестанку верещать вівці, кувікають свині, і ранній вечір не має спокою.

Та мої коні вже нагодовані й конюшня заперта. І сам я теж чекаю тільки вечері, щоб піти спати; тоді день відійде в минуле, і прийде другий, і мало він буде відрізнятись від нинішнього.

Дивні відчуття охоплюють мене, коли так сиджу й думаю. Я не дуже розумію, де я, що зі мною відбувається. Знаю тільки, що я не вдома, що я розлучений зі всіма. Незвичний будинок, чужина, нові люди, нові краєвиди. Здається, що досить мені тепер уже тут бути, що зараз устану й піду назад. Слід поспішати, вже вечір. А куди? Я знов поглядаю на свої ноги, в білих онучах і личаках, і розумію, що податись мені нема куди. Я наче пташка, сідаю де хочу і знов лечу далі; але всюди, всюди чужий.

Та мені не сумно. Я занадто ще юний для цього. Мені подобається всюди заглядати і все бачити. Мені

подобуються незнайомі люди, бо кожен із них дивний, у кожного є щось таке, чого немає в іншого.

Виходить хазяїн, Петеріс Грантс, в зубах люлька, і каже мені:

«Янисе, йди вже вечеряти».

Іду в велику челядню. Посеред кімнати стіл. На столі велика миска молочної каші, буханка хліба, з якої кожний може відрізати стільки, скільки йому захочеться і скільки може з'їсти.

Поряд з мискою лежать п'ять дерев'яних ложок, і я беру першу-ліпшу, але другий робітник, Мартиньш, чоловік одружений і вже розумніший за мене: він шукає серед тих, що залишилися, і вибирає собі міцнішу. Тільки тоді я помічаю, що помилився. Моя ложка – зі сточеним краєм, і мені раптом спадає на думку: скільки ж це їжі мали нею з'їсти, щоб вона аж так сточилась?

Ми їмо вп'ятьох: дві робітниці, я з Мартиньшем і пастушок, невисокий, міцно збитий хлопчина, з червоними щоками і порепаними руками.

До нас заходить хазяїн, але тільки говорить про те, про се. Це приземкуватий чоловік, з голою потилицею і геть збритою бородою. Та вона все одно пробивається знов, і тоді дуже добре видно сиву щетину. Він потягує з білої люльки дим, спльовує перед собою і потягує знову. Мартиньш розбалакує з ним про поля, про оранку, розкажує також, що Звея, господар хутора Егленієкі, вибудував нові стайні і в скільки вони йому обійшлися, і що його дочці нема чого занадто сподіватись на женихів, дівка вже підстаркувата.

Хазяїн питає мене, чи добре буде, якщо спатиму в коморі; тут, у кімнаті, влітку жарко.

Я відповідаю чи то так, чи то ні, і знов мовчу. Мені так дивно, що в чужому місці на мене всі дивляться, і соромлюсь навіть їсти. Робітниці теж доїдають, і ми встаємо з-за стола.

З задньої кімнати виходить хазяйка і, коли я хотів уже йти, дає мені згорток з білизною.

«Ось тобі сорочка, Янисе, все ж таки на новому місці вдягни чисту. А брудне віддай дівчатам, завтра виперуть».

Беру сорочку і хочу щось сказати, але рот як заціпило. Червонію тільки й вискакую за двері.

Надворі все більш наростає тиша, чутно кожний найменший звук.

Надвечір жовто-червоний круг уже за лісом, а в долині поздовж ріки, допоки сягає око, піднімається легкий туман. Прохолодний і легкий – у цю пору, навесні, він ніколи не буває густішим.

На хуторах, за кілька верст по той бік гори, говорять люди, але звуки долітають так чітко, наче їх вимовили ось тут ось, за огорожею. Якщо вслухатись, то можна розібрати слова.

Кумкання жаб голосніше, і вовчок тріскотить, наче веретено, довго й дрижливо. Співає так близько, що здається: він ось тут, на краю саду. Я підходжу туди – він тріскотить зовсім з іншого боку.

Дві великі черемухи обіч прогону зараз сиві, немов бабусі. Та коли звідтіль долітає ледь чутний повів, повітря наповнюється їхнім запахом. Він важкий, нерозбавлений, і мені подобається спокійно його вдихати, не знаю чому. Ніби чекаю когось, ніби забув, що було, і великий жаль здійснюється десь у серці